

פרשת מטות: נחלה מבוהלת?

ידועה תלונתם של חז"ל בעקבות משה רבנו כנגד שנים וחצי השבטים שביקשו ליטול נחלה בעבר הירדן, קודם לכיבוש הארץ בידי אחיהם, שאר השבטים. גם הקדימו להעדיף טובת המקנה והרכוש על טובתם הרוחנית (במדבר רבה כב ט) גם ויתרו על הישיבה בתוככי ארץ ישראל שמעבר לירדן, גם הבהילו את העם שמא הם מתכוונים להפרד מהם ולא להשתתף במלחמה: 'ואחיהם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה', גם הטרידו את יהושע שלא היה בטוח שיקיימו את הבטחתם למשה (יהושע א'), גם עוררו חשד שהם מתכוונים לבנות להם מזבח נפרד בעבר הירדן ולפגל את העם (יהושע כב), וגם בסופו של דבר גלו ראשונים. על כך המליצו חז"ל את הפסוק מספר משלי: "נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך" (משלי כ כא).

כנגד הביקורת על שנים וחצי השבטים, משבחים חז"ל את בנות צלפחד, שביקשו ליטול חלק ונחלה בארץ ישראל ולא השלימו עם העובדה שבהעדר בנים, לא תיטול משפחת צלפחד חלק בארץ ישראל. חז"ל כינו את בנות צלפחד בתארים 'חכמניות', 'דרשניות' ו'צדקניות', למרות – ובעצם בגלל – שהתווכחו עם משה רבנו בהלכה, איתרו להנשא עד גיל ארבעים, וכמעט שהחמיצו את האפשרות להנשא ולהקים משפחה. (כבא בתרא קיט ב).

נדמה, שיש מבני דורנו שהיו חורצים משפט הפוך: משבחים את שנים וחצי השבטים על תרומתם להרחבת ההתנחלות בארץ ישראל, ומגנים את בנות צלפחד על ה'פמיניזם' שלהן.

אולם מי שירצה להסיק מעמדתם של משה רבנו וחז"ל את המסקנה ההפוכה, שההתנחלות היא תאוה מגונה והפמיניזם ראוי לכל שבח, יחטא אף הוא באנלוגיה פשוטית מדי.

חז"ל מיקדו את הביקורת והשבח שלהם בשאלת המניע, ולא בנשוא הבקשה. ההאשמה כלפי שנים וחצי השבטים אינה על רצונם להתיישב בעבר הירדן, אלא על אופן הצגת השיקולים לפני משה. הם הציגו את טובת המקנה קודם לטובת האדם, הם 'שכחו' להתייחס לשותפותם עם העם כולו ולחובתם להשתתף במלחמת כיבוש הארץ, הם התעלמו מהסכנה של פילוג ומלחמת אחים; עיניהם נסתמאו בשל התלהבות היתר מארץ המקנה שבעבר הירדן. ואילו השבח לבנות צלפחד ניתן על כך שויתרו על טובת עצמן בעבור טובת הכלל, נחלת השבט וירשת הארץ. הן לא ציפו להפיק תועלת אישית ממאבקן על הנחלה, אלא דברו על 'למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו'. (במדבר כז ד).

יתכן, שאילו שנים וחצי השבטים היו פותחים בהצהרת שותפות ואחריות לכלל עם ישראל, ממשיכים בהסבר מדוע חשוב להתנחל גם בעבר הירדן מסיבות לאומיות וכלכליות, ומסיימים בבקשה לקבל את הנחלה הזאת, משה רבנו לא היה כועס עליהם כלל, אלא אדרבה, משבח אותם. אכן, אחרי שחרה אפו של משה בבקשתם, הם שבו וניסחו מחדש, בהדגשת מחויבותם לעם כולו. כמענה לבקשתם השניה חזר משה וניסח בפניהם את סדר הדברים הראוי: 'אם תחלצו לפני ה' למלחמה' תחילה, 'ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה' עד הורישו את אויביו מפניו' כהמשך לכך, ולבסוף: 'ונכבשה הארץ לפני ה''. רק אז 'ואחר תשובו'. הוא הדין לבנות צלפחד, סביר להניח שאילו טענתן היתה מוצגת כצורך אישי, חומרי, ולא כערך רעיוני – תגובתו של משה היתה צוננת בהרבה.

עשאלת המניע אינה עומדת בפני עצמה. אדם התובע תביעה הוגנת, גם אם היא באה ממקום של צער אישי ולא מנוסחת בכבוד ובסגנון הטיעונים הראוי, זכאי לדין הוגן. לכן, כאשר בני ישראל מתלוננים במדבר, על חוסר במים ובלחם, גם אם משה רבנו מבקר את סגנון תלונתם, הוא פועל בסופו של דבר להמציא להם את הדרוש; מים מן הבאר ומן הסלע, מן מן השמים. רק כאשר התלונה שלהם אינה מוצדקת כלל הם נענשים, כבקברות התאוה, בפרשת המרגלים ובפרשת קרח.

עם זאת, נראה שקיימת זיקה מסוימת בין טיב המניע לבין תוכן הבקשה. כאשר הדרישה, התלונה והביקורת, נובעות ממקום טהור, ערכי, הן מוצגות אחרת. לא רק הניסוח הוא כזה שלשומע נוח יותר לקבל אותן, אלא גם תוכן הבקשה נכון יותר. בנות צלפחד לא באו עם פתרון מוכן וצידוק לו, הן הצביעו על הכשל המוסרי והערכי באופן חלוקת הנחלות, ונענו בהצדקת טענתן. שנים וחצי השבטים פנו באופן אחר, הם הציגו את הבעיה כבעיה פרטית שלהם, והגישו למשה רבנו פתרון מן המוכן, שלא התחשב במכלול הצרכים של העדה. על כך חרה אפו של משה, והוא סרב להענות לבקשתם כל עוד לא שינו את תוכן בקשתם וסדר הפעולות המתוכנן שלהם.

משפטנים דווקנים וגם בעלי הלכה שהולכים בדרך 'יקוב הדין את ההר' נוטים להתעלם משאלת המניעים ומן המוסריות שבטענות בעלי הדין, ולהתמקד בממד האובייקטיבי של הטענות הלוגיות והמשפטיות. שהרי אם אמת בדבריו של הטוען, מה חשיבות יש לשאלת המניעים שלו? נראה, שהתורה מדריכה בדרך אחרת. התורה

מלמדת שלערכים המוסריים והאנושיים יש תפקיד משמעותי גם בשיקול הדעת האידיאולוגי והמשפטי. השקלול של כל המרכיבים הללו יחד הוא שקלול עדין, אינו מאפשר השוואות פשטניות בין מקרה אחד למשנהו ובין אירועים שהתרחשו בנסיבות היסטוריות שונות. הוא מחייב התבוננות מעמיקה וניתוח של מכלול המורכבויות המעורבות בכל מקרה שבו אדם או קבוצה מבקרים את החוק או את ההלכה. דחיה על הסף של כל ביקורת, אינה שונה מהותית מקבלה נכנעת של כל תלונה. הכללות גורפות ופשטניות ביחס לכל מה שדורשות קבוצות בציבור: ה'מתנחלים' או ה'פמיניסטיות', ה'שמרנים' או ה'ליברלים', – גם אם הן מועילות בזירת הפולמוס הציבורי, אינן תורמות תרומה כנה ויעילה לברור האמת והצדק.